

**КРИМІНАЛІЗАЦІЯ СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ
ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ****CRIMINALIZATION OF CREATION OF MILITARY OR INDUSTRIAL FORMS
NOT PROVIDED BY THE LAW**

Статтю присвячено дослідженню криміналізації створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань як важливого напрямку забезпечення громадської та національної безпеки України. В умовах сучасних безпекових викликів, пов'язаних із повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, активізацією діяльності організованих злочинних угруповань, незаконним обігом зброї та поширенням гібридних форм протиправної діяльності, особливого значення набуває ефективне кримінально-правове реагування на створення та функціонування незаконних воєнізованих і збройних формувань. Такі об'єднання становлять серйозну загрозу не лише громадській безпеці, а й державному суверенітету, територіальній цілісності та конституційному ладу України.

Проаналізовано соціальну обумовленість криміналізації створення незаконних воєнізованих або збройних формувань, розкрито їх кримінально-правову природу та визначено основні ознаки, які дозволяють відмежувати такі формування від інших видів організованих злочинних об'єднань. Обґрунтовано, що криміналізація зазначених діянь має виражений превентивний характер і спрямована на недопущення виникнення організованих структур військового типу, здатних використовувати зброю та інші засоби насильства для досягнення протиправних цілей. Встановлено, що незаконні воєнізовані або збройні формування можуть виступати підґрунтям для створення більш небезпечних форм злочинної діяльності, зокрема банд, терористичних груп, злочинних організацій та інших об'єднань, діяльність яких спрямована на дестабілізацію суспільно-політичної ситуації в державі. Окремо розглянуто проблемні питання кваліфікації діяльності учасників незаконних формувань, відмежування таких об'єднань від суміжних кримінально-правових конструкцій, а також особливості притягнення до кримінальної відповідальності організаторів, керівників і рядових учасників. Проаналізовано окремі аспекти зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії незаконним воєнізованим та збройним формуванням і визначено перспективні напрями вдосконалення національного законодавства.

Ключові слова: *криміналізація, незаконні воєнізовані формування, незаконні збройні формування, громадська безпека, національна безпека, організована злочинність, кримінальна відповідальність, воєнний стан.*

The article is dedicated to the investigation of criminalization of the creation of military and industrial forms that are not subject to law as an important direct provision of the vast and national security of Ukraine. In the minds of the current bezbek protests related to the large-scale aggressive aggression of the Russian Federation against Ukraine, the intensification of the activities of organized evil groups, illegal With the elimination and expansion of hybrid forms of illegal activity, an effective criminal and legal response to the functioning of illegal military and military formations is of particular importance. Such a threat is expected to pose a serious threat not only to the great carelessness, but also to the sovereignty, territorial integrity and constitutional order of Ukraine.

The social understanding of criminalization of the creation of illegal military or armed formations has been analyzed, their criminal-legal nature has been revealed and the main signs have been identified that allow such formations to occur: from other types of organized evil associations. It has been established that the criminalization of criminal acts is of a preventive nature and is aimed directly at preventing the guilt of military-type organizational structures that create vikoryism and use other methods of violence to achieve illegal purposes. It has been established that illegal military and armored formations can serve as sources for the creation of more dangerous forms of malign activity, the suppression of gangs, terrorist groups, malicious organizations and others. It is important to note that their activities are directly aimed at destabilizing the peaceful political situation in the country. The problematic nutritional qualifications of the activities of participants in illegal activities are closely examined, the interconnection of such activities with complex criminal legal structures, as well as the peculiarities of attraction to criminality the quality of organizers, leaders and ordinary participants. Several aspects of foreign investigation of criminal law against illegal military equipment and armored products have been analyzed and promising directions for the thorough development of national legislation have been identified.

Key words: *criminalization, illegal military uniforms, illegal military uniforms, public security, national security, organized malice, criminality, military camp.*

Постановка проблеми. Забезпечення громадської та національної безпеки належить до пріоритетних завдань будь-якої демократичної держави. В умовах сучасних безпекових викликів, пов'язаних із військовою агресією проти України, поширенням організованої злочинності, незаконного обігу зброї та посиленням транснаціональних кримінальних загроз, особливого значення набуває протидія діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Такі об'єднання становлять підвищену суспільну небезпеку, оскільки їх функціонування супроводжується використанням військової організації, жорсткої дисципліни, системи підпорядкування та озброєння, що створює передумови для вчинення тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що незаконні воєнізовані та збройні формування здатні не лише порушувати громадський порядок і громадську безпеку, а й виступати інструментом реалізації антидержавних, сепаратистських, екстремістських і терористичних намірів. Практика останніх років свідчить, що діяльність таких формувань нерідко спрямовується на захоплення державної влади, зміну меж території України, підтримку окупаційних адміністрацій, здійснення диверсійної діяльності та інші дії, що посягають на основи національної безпеки держави [1, с. 125-126]. Складність протидії незаконним воєнізованим або збройним формуванням обумовлюється високим рівнем їх конспірації, внутрішньою ієрархічною структурою, наявністю фінансових ресурсів, можливістю використання сучасних інформаційних технологій для вербування нових учасників та координації протиправної діяльності. Додатковими факторами ризику є неконтрольоване поширення зброї в умовах воєнного стану, активізація діяльності транснаціональних злочинних мереж та використання незаконних формувань як інструменту гібридної війни.

Важливим аспектом проблеми є необхідність удосконалення кримінально-правового механізму протидії створенню та функціонуванню незаконних воєнізованих або збройних формувань. Незважаючи на наявність у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) спеціальної норми, передбаченої ст. 260, у правозастосовній діяльності продовжують виникати труднощі щодо відмежування таких формувань від інших форм організованої злочинності, визначення їх обов'язкових ознак, встановлення меж кримінальної відповідальності учасників та організаторів, а також кваліфікації суміжних кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим виникає необхідність ґрунтовного наукового дослідження підстав криміналізації створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, аналізу їх кримінально-правової природи та вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства і практики його застосування в сучасних умовах забезпечення національної безпеки України [2, с. 294-295].

Мета статті: Метою статті є дослідження підстав та особливостей криміналізації створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, аналіз кримінально-правових ознак таких об'єднань, а також визначення напрямів удосконалення кримінального законодавства у сфері протидії їх створенню та діяльності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематика кримінальної відповідальності за створення та діяльність незаконних воєнізованих або збройних формувань привертала увагу багатьох вітчизняних учених. Значний внесок у розроблення теоретичних та практичних аспектів цієї проблематики зробили А. А. Вознюк, Ю. Р. Гавдюк, І. М. Гриненко, Р. М. Дударець, Г. П. Жаровська, П. С. Єпринцев, Ю. Ф. Іванов, І. І. Іванчишин, А. О. Конончук, Є. П. Коць, Ю. В. Луценко, Р. В. Осуховський, В. А. Робак, В. Г. Севрук, І. С. Шапкін та інші науковці.

У своїх працях вони досліджували правову природу незаконних формувань, питання їх відмежування від інших форм організованої злочинності, а також особливості кримінально-правової кваліфікації діянь, передбачених ст. 260 КК України. Разом із тим сучасні умови воєнного стану зумовлюють необхідність подальшого наукового осмислення зазначених питань.

Виклад основного матеріалу. Криміналізація створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є закономірною реакцією держави на виникнення суспільно небезпечних явищ, які створюють загрозу громадській безпеці, конституційному ладу та національним інтересам України. Необхідність встановлення кримінальної відповідальності за такі діяння обумовлена високим рівнем небезпеки незаконних формувань, які завдяки своїй організованості, дисциплінованості та озброєності здатні здійснювати насильницький вплив на суспільні процеси, органи державної влади та населення. Особливої актуальності проблема незаконних воєнізованих та збройних формувань набула в умовах сучасних безпекових викликів, пов'язаних із триваючою збройною агресією проти України, тимчасовою окупацією частини її території, поширенням незаконного обігу зброї та активізацією діяльності організованих злочинних угруповань [3, с. 298-299]. За таких умов існування незаконних формувань може використовуватися як інструмент дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, здійснення диверсійної діяльності, підтримки сепаратистських рухів та реалізації інших протиправних цілей.

Відповідно до положень ст. 260 КК України кримінальна відповідальність передбачена за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, керівництво ними, участь у їх діяльності, а також фінансування чи інше сприяння таким формуванням [4, с. 173-174]. Законодавець виходить із того, що вже сам факт створення організованої структури військового типу, яка не має законних підстав для існування, становить самостійну суспільну небезпеку незалежно від того, чи були вчинені її учасниками конкретні насильницькі злочини.

Сутність криміналізації зазначеного діяння полягає насамперед у необхідності забезпечення державної монополії на застосування збройної сили. У демократичній правовій державі право створювати військові та інші збройні формування належить виключно державі в особі уповноважених органів. Самовільне формування озброєних груп громадян порушує конституційні засади функціонування держави та створює потенційну загрозу незаконного використання сили для досягнення приватних, політичних або кримінальних цілей [5, с. 231-232]. Однією з ключових ознак незаконного воєнізованого формування є його воєнізований характер. Такі об'єднання мають організаційну структуру військового типу, що передбачає наявність керівництва, підпорядкованості, дисципліни, внутрішніх правил поведінки та спеціальної підготовки учасників. Для них характерним є проведення військових, стройових або фізичних тренувань, розподіл функцій між учасниками, використання спеціального спорядження, символіки, знаків розрізнення та інших атрибутів, властивих військовим організаціям.

Водночас незаконне збройне формування характеризується додатковою ознакою – наявністю озброєння. При цьому озброєність слід розуміти широко, включаючи не лише бойову вогнепальну зброю, а й боеприпаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, військову техніку, холодну зброю та інші засоби ураження, які можуть використовуватися для заподіяння шкоди життю, здоров'ю людей або об'єктам інфраструктури. Саме наявність зброї значно підвищує рівень суспільної небезпеки таких формувань та створює передумови для їх використання у злочинній діяльності [6, с. 164-165].

Важливою кримінально-правовою ознакою таких формувань є їх незаконність. Незаконними визнаються ті воєнізовані або збройні об'єднання, створення та діяльність яких не передбачені Конституцією України або іншими законами. Вони не належать до Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України чи інших військових формувань, діяльність яких регламентована законодавством. Саме відсутність законних підстав для існування є визначальним критерієм при встановленні кримінально-правової природи таких об'єднань [7, с. 125-126].

Суспільна небезпечність незаконних воєнізованих та збройних формувань зумовлена не лише фактом їх існування, а й потенційними наслідками їх діяльності. Практика свідчить, що подібні формування нерідко стають основою для створення більш небезпечних злочинних структур, таких як банди, злочинні організації або терористичні угруповання. Наявність озброєння, військової підготовки та жорсткої дисципліни значно полегшує вчинення тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень, включаючи терористичні акти, диверсії, незаконне позбавлення волі, захоплення державних установ, умисні вбивства та інші насильницькі кримінальні правопорушення [8, с. 465-466].

Особливу небезпеку становлять незаконні воєнізовані або збройні формування, діяльність яких пов'язана з іноземними державами чи транснаціональними злочинними структурами. Використовуючи фінансову підтримку, сучасні засоби комунікації та міжнародні зв'язки, такі формування можуть здійснювати діяльність, спрямовану на підрив суверенітету держави, втручання у внутрішньополітичні процеси та дестабілізацію суспільних відносин. У сучасних умовах вони нерідко виступають одним із елементів гібридної війни, поєднуючи військові, інформаційні та кримінальні методи впливу [9, с. 96-97].

Створення незаконного воєнізованого або збройного формування охоплює комплекс організаційних дій, спрямованих на утворення та забезпечення функціонування такого об'єднання. До таких дій належать підбір та вербування учасників, розроблення структури управління, визначення функцій кожного члена формування, організація системи підпорядкування та дисципліни, забезпечення матеріально-технічними ресурсами, зброєю, амуніцією та засобами зв'язку. Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту фактичного створення відповідного формування незалежно від того, чи розпочало воно активну протиправну діяльність [10, с. 156-157].

Самостійною формою злочинної діяльності є керівництво незаконним формуванням. Керівник організує діяльність об'єднання, координує дії його учасників, розподіляє обов'язки, визначає напрями функціонування та контролює виконання поставлених завдань. Саме організатори та керівники становлять найбільшу суспільну небезпеку, оскільки забезпечують існування та розвиток злочинної структури. Участь у діяльності незаконного воєнізованого або збройного формування передбачає добровільне входження до його складу та виконання завдань на користь такого об'єднання. Учасники можуть здійснювати охорону об'єктів, нести службу на блокпостах, проходити військову підготовку, здійснювати розвідку, забезпечувати логістичну підтримку, поширювати пропагандистські матеріали або виконувати інші функції, спрямовані на забезпечення діяльності формування. При цьому для наявності складу злочину не обов'язково доводити участь особи у вчиненні конкретних насильницьких дій [11, с. 125-126].

Складним питанням правозастосовної практики залишається відмежування незаконних воєнізованих або збройних формувань від інших форм організованої злочинності. Зокрема, відмінність від банди полягає в тому, що для існування незаконного воєнізованого або збройного формування не є обов'язковою наявність мети вчинення нападів. На відміну від терористичної організації, діяльність такого формування не завжди спрямована на досягнення терористичних цілей. Саме тому ст. 260 КК України виконує превентивну функцію, дозволяючи притягати винних осіб до кримінальної відповідальності ще до моменту вчинення інших тяжких кримінальних правопорушень [12, с. 113-114].

У контексті сучасних подій особливою значення набуває проблема участі громадян України у діяльності незаконних збройних формувань на території інших держав. З огляду на розвиток міжнародних конфліктів та зростання мобільності населення актуалізується питання вдосконалення кримінального законодавства шляхом розширення механізмів кримінально-правового реагування на подібні прояви. Водночас така криміналізація повинна здійснюватися з дотриманням принципів міжнародного права та з урахуванням законодавства держав, на території яких функціонують відповідні формування [13, с. 114-115].

Важливим напрямом удосконалення кримінально-правової протидії діяльності незаконних воєнізованих та збройних формувань є підвищення ефективності їх виявлення та документування. Значну роль у цьому відіграють оперативно-розшукові заходи, негласні слідчі (розшукові) дії, міжнародне співробітництво правоохоронних органів, а також використання сучасних інформаційних технологій для встановлення структури таких формувань та ідентифікації їх учасників. Таким чином, криміналізація створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є важливим інструментом захисту громадської та національної безпеки [14, с. 150-151]. Її головним призначенням є запобігання виникненню організованих озброєних структур, діяльність яких здатна завдати істотної шкоди державі, суспільству та окремим громадянам. В умовах воєнного стану та постійних загроз національній безпеці значення цієї

кримінально-правової заборони суттєво зростає, що обумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що криміналізація створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є важливою складовою механізму забезпечення громадської та національної безпеки України. Встановлення кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст. 260 КК України, має превентивний характер і спрямоване на недопущення виникнення організованих структур військового типу, діяльність яких здатна створити загрозу конституційному ладу, територіальній цілісності держави та правам громадян.

Встановлено, що суспільна небезпечність незаконних воєнізованих та збройних формувань обумовлюється їх організованістю, озброєністю, наявністю системи підпорядкування та можливістю використання для вчинення тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень. Такі формування нерідко виступають основою для діяльності банд, терористичних організацій та інших злочинних об'єднань, що суттєво підвищує рівень криміногенних загроз у суспільстві. З'ясовано, що обов'язковими кримінально-правовими ознаками незаконних воєнізованих або збройних формувань є їх незаконність, наявність організаційної структури військового типу та озброєність. Водночас сучасна практика застосування ст. 260 КК України свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавчого визначення окремих ознак таких формувань і критеріїв їх відмежування від інших форм організованої злочинної діяльності.

З огляду на сучасні виклики, пов'язані з воєнною агресією проти України, транснаціональним характером окремих злочинних об'єднань та поширенням незаконного обігу зброї, актуальним напрямом розвитку кримінального законодавства є вдосконалення механізмів притягнення до кримінальної відповідальності організаторів, керівників та учасників незаконних воєнізованих і збройних формувань, а також підвищення ефективності їх виявлення, документування та нейтралізації. Це сприятиме зміцненню системи національної безпеки та забезпеченню належного рівня захисту суспільства від найбільш небезпечних проявів організованої злочинності.

Список використаних джерел

1. Спринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Одеса : «Юридика», 2023. 560 с.
2. Осуховський Р. В. Характеристика не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, створених в умовах збройної агресії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. Вип. № 2. С. 293–301.
3. Конончук А. О. Мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 288–302.
4. Коць Є. П. Доказування під час досудового розслідування кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. ... д-ра філос. : 081 – «Право». Львів, 2022. 222 с.
5. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
6. Шапкін І. С. Кримінальна відповідальність за створення стійких злочинних об'єднань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 247 с.
7. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. К., 2019. 578 с.
8. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика : монографія. Київ : Видавництво Людмила, 2022. 1092 с.
9. Служба безпеки України як складова системи протидії організованій злочинності та корупції : монографія / Гавдьо Ю. Р., Гриненко І. М., Луценко Ю. В. та ін. Київ : НА СБУ, 2021. 144 с.
10. Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2020. 269 с.
11. Кримінологія: підручник / за заг. ред. В. В. Чернея та О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
12. Іванчишин І. І. Виявлення та розслідування злочинів, учинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2017. 321 с.
13. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2008. 259 с.
14. Іванов Ю. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Вид. Паливода А.В., 2006. 264 с.